

Primož Simoniti

Postojnski grad v letu 1508 in Maksimilijan I. z vzdevkom »Leviades«¹

UDK 908(497.4 Postojna)”1508”

SIMONITI Primož, dr., zasl. prof., SI-1000 Ljubljana, Javorjev drevored 9, primoz.simoniti@guest.arnes.si

Postojnski grad v letu 1508 in Maksimilijan I. z vzdevkom »Leviades«

Zgodovinski časopis, Ljubljana 64/2010 (141), št. 1-2, str. 116–135, cit. 52

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (De., Sn., De.)

Ključne besede: Postojnski grad 1508, Maksimilijan I. kot »Leviades«, vojna z Benetkami 1508, Sigismund Herberstein, Georg Wernher, Cerknško jezero.

V prvem letu vojne med Maksimilijanom I. in Benetkami so, kot sledi iz Sanutovih Dnevnikov, Benečani 10. junija 1508 (že po premirju z dne 6. junija) zavzeli postojnski grad in ga po sklepu Sinjorije 28. junija 1508 brez boja vrnili cesarskim. Pred odhodom so na gradu pustili napis in Maksimilijanu I. zaradi njegovih želja, da postane tudi papež, nadeli posmehljivi vzdevek Leviades – drugi Mojzes. Besedilo napisu je Sigismund Herberstein skupaj z opisom Cerknškega jezera posredoval Georgu Wernherju, ki je oboje objavil v delcu *De admirandis Hungariae aquis hypomnematium*, Dunaj 1551.

Avtorski izvleček

UDC 908(497.4 Postojna)”1508”

SIMONITI Primož, PhD, em. Prof., SI-1000 Ljubljana, Javorjev drevored 9, primoz.simoniti@guest.arnes.si

Die Burg von Postojna/Adelsberg im Jahr 1508 und Maximilian I., genannt »Leviades«

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 64/2010 (141), No. 1-2, pp. 116–135, 52 notes

Language: Sn. (De., Sn., De.)

Schlüsselworte: Die Burg von Postojna Adelsberg 1508, Maximilian I. als »Leviades«, Venezianerkrieg 1508, Sigismund von Herberstein, Georg Wernher, Cerknško jezero/Zirknitzer See.

Im Krieg mit Maximilian I. haben die Venezianer am 10. Juni 1508 die Burg Postojna/Adelsberg kampflos eingenommen. Weil dies nach dem Waffenstillstandsabschluß vom 6. Juni geschehen war, beschloß die Signoria, die Burg den Kaiserlichen zurück zu geben, was am 28. Juni 1508 kampflos erfolgte. An der Burg hinterließen die Venezianer eine Inschrift, in der sie Maximilian, wohl im Zusammenhang mit seinen Kaiser-Papstplänen, als »Leviades« – einen zweiten Moses verspotteten. Den Wortlaut der Inschrift und die Beschreibung des Cerknško jezero/Zirknitzer See übermittelte Sigismund von Herberstein an Georg Wernher, der sie in seiner Schrift *De admirandis Hungariae aquis hypomnematium*, Wien 1551, veröffentlichte.

Abstract des Verfassers

¹ Za dobrodošlo izmenjavo mnenj in napolila pri zbiranju literature sem dolžan zahvalo Alfredu Kohlerju in Mariji Wakounig (Dunaj) ter Petru Štihu in Lilijani Žnidaršič Golec.

Junija leta 1508 so Benečani zavzeli postojnski grad in ga še istega meseca vrnili cesarskim. Kot nekakšno trofejo so na gradu pustili za seboj napis, v katerem so cesarja Maksimilijana I. razglasili za zmagovalca, ki da se po zmagi nad Postojno vrača z lepimi trofejami domov, in mu nadelo vzdevek »Leviades«, ki pomeni toliko kot »drugi Mojzes«. Humanistična panegiristika je v slavilnih verzih sicer znala velikokrat silovito pretiravati, ta pesniški »poklon« pa, če naj bi bil mišljen resno, le presega vse meje in zveni že na prvi pogled osupljivo. Zato bomo poskusili osvetliti to epizodo in najprej ugotoviti, kaj se je v tem času dejansko godilo na postojnskem gradu, nato pa, kako je treba navedeni napis razumeti.

I. Postojnski grad na Soviču v letu 1508

Starejšo zgodovino postojnskega gradu na hribu Soviču nad naseljem, zgrajenega nekje v 10/11. stoletju, je nazadnje obravnaval Dušan Kos.² Povzemam samo, da se grad prvič omenja leta 1228; zgradili so ga oglejski patriarhi, nekaj časa je bil v lasti Goriških grofov, 1371 so Habsburžani kupili grad in gospostvo Postojna, ju še istega leta prepustili v zastavo grofom Celjskim, ki so ga obdržali do leta 1430, nato pa prepustili Habsburžanom. Valvasor³ ve povedati, da je slavni beneški admiral Antonio (sic, v resnici Girolamo) Contarini, ko se je leta 1508 razplamenel vojni požar, grad sicer nepričakovano zavzel, da pa ni dolgo ostal v »beneških levjih krempljih«; priloženi bakrorez še kaže njegovo mogočnost. A že leta 1511 ga je močno prizadel potres; leta 1689 je pogorel in ga niso več obnavljali in danes je samo še razvalina.⁴

Zelo bogat vir so tudi za dogodke v zvezi z našim gradom znameniti Dnevnik Marina Sanuta (ali Sanuda, 1466–1533),⁵ beneškega patricija in zgodovinarja-kronista, ki je v letih 1496 do 1533 v 58 zvezkih vztrajno in sistematično zapisoval uradne akte, poročila in razne notice.⁶ Preden si jih ogledamo, si priključimo v spomin dogodke v prvem letu tako imenovane prve avstrijsko-beneške vojne (1508–1516).

² Kos, Vitez in grad, str. 203–204.

³ Valvasor, Die Ehre XI, str. 5–8.

⁴ Jakič, Vsi slovenski gradovi, str. 255s. Da so »grajsko poslopje leta 1508 oplenili in za leto dni zavzeli Benečani«, pa ve povedati spletna stran www.sport-hotel.si/

⁵ Prim. v zadnjem času Pavlin, Goriška in habsburško beneški odnosi, str. 17–34; Pust, Beneška protiobveščevalna dejavnost, str. 318–348.

⁶ Objavilo jih je več izdajateljev v 40 zvezkih: Sanuto, *I Diarii*, Venezia 1879–1894.

Ker⁷ Maksimilijanu I. Benečani niso dovolili, da bi šel z močnim vojaškim spremstvom 4000 konjenikov čez njihovo ozemlje v Rim, kjer naj bi ga papež Julij II. okronal za cesarja, je le-ta prepoved izkoristil kot povod in začel vojno proti Serenissimi. Vzroki za sprožitev vojne so bili seveda drugi: Habsburžani so 1500 podedovali goriško grofijo, Benetke pa so v zavezništvu s Francijo Ludvika XII. in papežem pomenile poglavitno oviro za uveljavljanje vsakršnih cesarskih interesov v Italiji. Maksimilijan se je dal najprej v slovesnem aktu 4. februarja 1508 v Trientu razglasiti za »izvoljenega rimskega cesarja«⁸, da bi tako zavaroval svoje pretenzije na ta najvišji vladarski naslov krščanstva, in še isti dan poslal čete proti Benetkam. Dejanje je bilo skrajno lahkomišno, saj večno zadolženi cesar ni imel dovolj moči v najemniškem vojaštvu, nezavarovane so bile tudi meje na Soči in Krasu ter v Istri. Začelo se je z manjšimi praskami v dolini Cadore (Veneto, prov. Belluno), kjer so cesarski že 2. marca doživeli katastrofalen poraz. Ta je dal Benečanom krila, da so vrgli vse svoje sile na vzhod. Mesta, gradovi in utrdbe so padali kot domine: 10. aprila Krmin, 14. aprila Pordenone, 17. aprila Gorica in 22. aprila goriški grad. Na vrsti naj bi bila Kranjska: 25. aprila so Benečani zavzeli Vipavo, naslednja tarča bi bil grad Postojna kot pomembna postojanka na poti v notranjost Kranjske in potem celo Ljubljana. Tedaj pa so se osvojevalci obrnili na jug, 6. maja se je vdal Trst, poglavitno cesarjevo obmorsko oporišče, sledil je sunek v notranjost Istre, 19. maja je padel Pazin, 26. maja so beneške ladje priplule pred Reko. Cesar je stal pred popolnim porazom in vsa Italija do Rima se je norčevala iz Maksimilijana; na mnogih krajih so že konec marca pisali po mnogih rimskih zidovih: »Kdor bi imel kralja Rimljanov ali vedel zanj, naj ga pokaže v roku treh dni, sicer itn.«⁹ Edini izhod za cesarja je bilo premirje, ki sta ga obe strani sklenili za tri leta v samostanu Santa Maria delle Grazie med Rivo in Arcom ob Gardskem jezeru. Akt o premirju je bil podpisan 6. junija, pečatene izvode so si odposlanci obeh strani izmenjali 10. junija 1508. Toda že decembra 1508 so se karte v zapletenem paralelogramu sil premešale. Papež, Francija (dotlej zaveznica Benetk), Španija in cesar so se obrnili proti Benetkam (Cambrajska liga) in zaradi francoskih zmag so morali Benečani, strahovito poraženi 14. maja 1509 v bitki pri Agnadellu blizu Cremona, zbrati sile na zahodu, to pa je Maksimilijanu omogočilo, da si je brez boja povrnil, kar je bil izgubil leto poprej. Težišče vojne se je prestavilo proti zahodu v Furlanijo in Lombardijo, na vzhodni beneški meji so se vrstile večje in manjše sovražnosti, vojna sama se je vlekla vse do leta 1516.

Če sledimo zapiskom v Sanutovih Dnevnikih leta 1508,¹⁰ je Postojna prvič omenjena 6. in 7. maja, ko sta generalni providur na bojišču¹¹ Giorgio Corner in

⁷ Odstavek je povzet po Wiesflecker, Kaiser Maximilian I., Band IV., str. 1–36.

⁸ Prim. nadrobni prikaz pri Wiesflecker, Maximilians I. Kaiserproklamation, str. 15–38; prim. tudi Wiesflecker, Kaiser Maximilian I., Bd. IV, str. 6–15.

⁹ Sanuto, I Diarii VII, stolpec 379: 1. aprila 1508 »Chi avesse o sapesse dove fusse il re di romani, lo debi apresenter in termine di 3 zorni, aliter etc.« Sanuto imenuje Maksimilijana zmeraj le rimski kralj, ker ga ni kronal papež.

¹⁰ V prilogi I jih oštevilčene navajam v izvorniku, številke v oklepaju se torej nanašajo nanje.

¹¹ »Proveditore generale in campo«, funkcije in poenotena imena povzemam po imenskem indeksu k izdaji Sanutovih Dnevnikov.

tržaški gubernator Marco Loredano¹² poslala proti Postojni 400 lahkih konjenikov z nalogo, naj se polaste gradu (1). Benečani so tedaj očitno že načrtovali pohod v notranjost, kajti čez nekaj dni, 11. maja, je generalni poveljnik armade¹³ Girolamo Contarini, ki se je v tržaškem pristanišču pripravljaj, da izpluje z vojsko nad Pazin, preko Loredana od nekega Tržačana, ki je prišel iz Ljubljane, izvedel, da so se tam zbrale močne sile kakih 8000 mož, ki da jih razni poveljniki vodijo proti Postojni: da imajo okrog 100 topov na kolesih, med njimi 5 velikih bombard, da čakajo na okrepitve in hočejo skupaj napasti »naše«, ker pa ne naletijo nanje, tehtajo, da bi se obrnili proti Vidmu. Sam je izprašal tistega človeka, zanesljivo osebo, ki je bila ves čas vojne v Ljubljani, da bi pri Nemcih ne zbudil suma. Zato se je izkrcal, takoj obvestil Sinjorijo in Cornerja, proti Postojni poslal dva oglednika, počakal bo nekaj dni, in poskusil zavarovati »tiste kraje« (2). Corner je zaradi zbiranja čet v Ljubljani, ki da so pod vojvodo Erichom Braunschweiskim ali bavarskim vojvodo, in štejejo 18000 mož, odšel v Tržič (Monfalcone) pripraviti okrepitve. Giustiniano Morosini¹⁴ je iz Gorice poslal izvedet več v Vipavo; baje jih (v Ljubljani) ni več kot 2000. Francesco Cappello¹⁵ pa je poročal iz Gorice, da je ustavil pohod 1000 vojakov proti Pazinu; 400 proti Postojni poslanih vojakov se dobro drži. Tudi Contarini, ki ni maral stati križem rok na privezu v Trstu, je šel v Novigrad in Červar iskat oglednike, ki bi jih poslal v Postojno in »zgornje kraje« (3–6). To preverjanje nezanesljivih novic o položaju v Ljubljani je trajalo do zavzetja Reke (26. maja), ko so se Benečani odločili, da se bodo zdaj usmerili proti Postojni pod poveljstvom Bartolomea d'Alviana¹⁶; ob njem je bil tudi Corner. Naprej so iz Trsta poslali predhodnico lahkih konjenikov, ki so jih, deloma slabo vodene, napadli cesarski; izgube so po prvih poročilih znašale 50 mrtvih konjenikov in njihovih konj, imajo tudi ranjence (7–10). V prvih dneh junija je več poročil: tako je pisal Corner s Proseka, da manjka konj(enikov), on sam in Alviano pa sta tehtala, da tveganega pohoda nad Postojno ne bi nadaljevali; tudi če bi jo zavzeli, bi jo težka obdržali, težje bi bilo osvojiti Postojno kot Ljubljano. Tudi Alviano meni, da bi Postojno opustili, razen če bi se cesarska vojska usmerila proti Gorici in Furlaniji (11–12). Corner je še naprej vztrajal, da je treba poslati kazensko odpravo nad nekatere vasi, ker je bila zgoraj omenjena zaseda posledica izdaje, Cappello pa je poročal, da so našli 40 mrtvih in ranjence, vsega čez sto (13–15). Iz Gorice sta nato 6. junija krenila Alviano (in Corner) proti Postojni s 400 lahkimi konjeniki, med njimi mnogo stratiotov; ugotovljeno je bilo, da so izgube prejšnjega napada iz zasede znašale samo 28 mož in 40 konj (16). Po vseh teh dogodkih je čez nekaj dni, 12. junija 1508, Sanuto zapisal v Dnevnik, da je bil Veliki svet obveščen o zavzetju Postojne, vendar je bilo sklenjeno, da jo vrnejo, ker se je to zgodilo po sklenitvi premirja, in povzel vsebino Cornerjevega pisma, datiranega v Postojni 10. junija 1508:

¹² »Capitano delle quattro galee bastarde, governatore a Trieste«.

¹³ »Proveditore generale dell' armata«.

¹⁴ Providur v Gradišču.

¹⁵ Providur v Gorici.

¹⁶ »Governador/governatore generale in campo«.

»Piše, da so se, ko je prišel tja z ljudmi in gospodom gubernatorjem [Alvianom], prikazali sovražniki; in naši so krenili proti njim, tako da so se pognali v beg, in naši so jih zasledovali vse do gozda, nekaj so jih ujeli itn. Ko so zdaj naši hoteli narediti po svoje, so se tisti iz Postojne predali, da bi rešili sebe in ljudi; in tako so naši prišli v te kraje. Providur piše mnogo podrobnosti, kakor [stoji] v pismu. In ta novica je prišla najprej v pismu iz Trsta.« (17)

V nadaljevanju se je istega dne sklenili, da je treba Postojno vrniti:

»Gospod Andrea Venier, član Sveta modrih,¹⁷ je postavil, da je treba paziti, ker je bil kraj Postojna zavzet po pečatenju členov [pogodbe o premirju], in na povratno vprašanje, [je menil,] naj se [Postojna] vrne in piše ____¹⁸. In gospod Antonio Tron, prokurator, član Sveta modrih, je pristal, da se vrne, vendar ne v taki naglici; in na povratno vprašanje, da naj se odgovor glasi, da obvestimo Sinjorijo. Govorila sta gospod Andrea Venier in gospod Antonio Tron; in potem se je Venierjevemu mnenju pridružil gospod Antonio Loredano, vitez, član Sveta modrih, ter gospod Taddeo Contarini in gospod Girolamo Cappello, člana Sveta modrih s Terraferme; o tem so se opredelili [še] drugi. Izid glasovanja je bil 76 za Trona, 100 za Venierja; in ta sklep je bil sprejet. Tako bo Postojna vrnjena. In poslana so bila pisma, in tako je bila pozneje vrnjena.« (18)

Corner se je 12. junija javil s ponovnim opisom zavzetja Postojne: tam je pustil kompanijo pod dvema poveljnikoma, vse prebivalstvo pa je zbežalo vse do Ljubljane; istega dne da so dobili obvestilo o sklenitvi premirja in ga razglasili. V naslednjem poročilu iz Gorice pa pravi, da je z Alvianom 14. junija odšel iz Postojne (19). Medtem je očitno izvedel za sklep o vrnitvi Postojne, vendar piše 17. junija, da ni še nihče poslal zadevnega ukaza; tudi v Ljubljani so razglasili premirje, tja pošilja oglednike (20). Na sestanku generalnih providurjev v Benetkah so med drugim 23. junija obravnavali tudi »včerajšnje pismo iz Gorice«: cesarski so tja poslali vprašat glede vračanja Postojne in še dveh (neimenovanih) gradov, ki pa da so ju Benečani zavzeli pred premirjem (21). Istega dne piše Corner iz Gorice, da se tudi Alviano strinja s Sinjorijo in ponavlja, da sta (neimenovana) gradova padla pred premirjem (22), kolegij modrih pa je v Benetkah sklenil dati dovoljenje Cornerju, da vrne Postojno (23). Corner je že dan kasneje potrdil, da je dobil dovoljenje in iz Gorice odšel v Postojno, v pismu 28. junija pa je po Sanutu poročal:

»Vrnil je Postojno kraljevim odposlancem, ki so prišli s 150 konjeniki in pešaki v lepem redu. Izvedel je, kot piše, da so se bili zbrali v Ljubljani.« (24)

8. julija je prišel Corner v Benetkah v spremstvu prokuratorjev in drugih patricijev v kolegij in kakšne 4 ure poročal o poteku vojne in položaju v Krminu in Trstu, posebej je omenil Postojno, ki so jo vrnili, ne pa tudi dveh (spet neimenovanih) gradov, in dodal: »Ko bi ne bilo sledilo premirje, bi šli nad Ljubljano in še čez.« (25)

Od tega dne naprej je Sanuto zabeležil le še tri poročila: po prvem (30. julija) so neki beneški stratioti v Postojni odkupili ukradene konje, v drugem (14. oktob-

¹⁷ Consiglio dei savii (consilium sapientium), doževi svetovalci.

¹⁸ Neimenovanemu; namesto imena puščen prazen prostor.

ra) je govor o neki vasi blizu Postojne, ki da jo hočejo imeti Nemci, tretje (konec novembra), bolj podobno nepreverjenim govoricam, pa govori o tem, da je kralj (Maksimilijan) »odpotoval in šel v Postojno« (26–28). Postojna se v Sanutovih Dnevnikih sicer omenja še tja do konca leta 1511, vendar bodisi zgolj kot orientacijska točka bodisi v zvezi s kakšnimi vojaškimi enotami, ki da jih tam zbirajo cesarski za oborožene praske in sovražnosti v obmejnem prostoru.

Iz zgornjih navedkov potemtakem nesporno sledi, da so 10. junija 1508 Benečani *brez boja* odvzeli cesarskim soviški grad nad Postojno po vdaji posadke in ga v skladu z določili pogodbe o premirju z dne 6. junija (vsaka stran obdrži za tri leta, kar je zavzela; če je bil kak kraj zaseden po koncu pogajanj, naj bo vrnjen)¹⁹ sklenili vrniti; po krajšem presledku so ga zato 28. junija 1508 spet *brez boja* in očitno nepoškodovanega predali v roke kraljevih odposlancev. Po teh devetnajstih dneh je bil grad spet trdno in trajno v cesarskih rokah. Zdi se torej, da je vse potekalo še kar civilizirano, kajti o siceršnjih grozovitostih naš vir molči, npr. o predvideni »kazenski ekspediciji« po bližnjih, izdajstva osumljenih vaseh. Za osvetlitev narave teh »operacij« si zato dovoljujem v Prilogi II dodati prevod dveh pisem providurja stratiotov v Kopru iz leta 1511, Andrea Civrana, ker je iz njih zelo nazorno razviden način bojevanja in se hkrati razkrije tudi surovost dolge, umazane vojne na vmesnem ozemlju in mentaliteta bojevnikov.

II. Maksimilijan I. kot »Leviades«

Leta 1551 je dal Georg Wernher na Dunaju natisniti delce o čudovitih vodah na Ogrskem, lep primer humanističnega zanimanja za naravoslovne stvari.²⁰ Ta mož je bil tedaj kraljevi svetnik in ogrski župan²¹ in je, kot sam pove v spisu, ki je pravzaprav pismo Sigismundu Herbersteinu, na baronov poziv (*iussu tuo*) opisal vodne znamenitosti na Ogrskem, predvsem razne tople in mrzle vrelce, slatine, reke in nekatere redke pojave. Herberstein sam je k delcu napisal posvetilno pismo in dodal na naslovno stran spisa svoj znani grb ter dal celotno delce ponatisniti leta 1556 kot dodatek k svojim Moskovskim zapiskom v Baslu,²² pa tudi sicer so razni izdajatelji besedilo ponatiskovali v 16. in nekajkrat še v 17. stoletju.²³ Bolj

¹⁹ Zato je bila Postojna vrnjena, goriška grofija pa ne, Czoernig, Das Land Görz und Gradisca, str. 723.

²⁰ Wernher, De admirandis Hungariae aquis hypomnemation. 4° [5] + 20 + [1 (dvojni)] fol.

²¹ Wernherjev biogram navaja Bauch, Deutsche Scholaren in Krakau, str. 75s.: po rodu iz šlezjskega Paczkówa (Patschkau) se je 1511/12 imatrikuliral v Wittenbergu, 1514/15 v Krakovu in postal 1519 artistski bakalaver; prigodno poezijo pisal v raznih službah, se sprva udinjal pri Zapolji, a se po 1532 dokončno pridružil Ferdinandu I. in postal najprej glavar ogrskega komitata Šariša (Sáros vármegye, nem. Scharosch) ter predsednik zgornjeogrške komore; po padcu Sedmograške 1551 je tam urejal habsburško upravo. Umrli je ok. 1557. Sicer zelo zanesljivi Allen, Opus epistolarum, str. 270, op. 22, izčrpno citira Bauchu in pravi (žal brez kakega dokazila), da je Wernher napisal De admirandis že leta 1528 (!), natisnil pa 1551.

²² Herberstein, Rerum Moscoviticarum commentari, str. 178–194.

²³ Prim. Denis, Wiens Buchdruckergeschicht, str. 473s.; Harrauer, Die zeitgenössischen lateinischen Drucke, str. 141–163; SHAW, Baron Herberstein, str. 355.

pomembno je, da je Herberstein sam opisal Cerknliško jezero Wernherju in le-ta je njegov opis vključil med svoje prikaze ogrskih vodá (sicer v besedilu ni prav nobenega namiga, da bi bil Wernher jezero poznal iz avtopsije²⁴). Herberstein je dodal tudi lesorez s panoramsko veduto jezera,²⁵ ki je bil kot dvojni preganjeni list na koncu priložen k Wernherjevi dunajski izdaji iz leta 1551.²⁶

Po opisu Cerknliškega jezera je Wernher dodal še naslednje besede:²⁷

»Quo vero magis cognobilis fiat lacus, libet addere, quod tu ceu insignem notam adiecisti, nempe distare eum ad unius milliarii spacium ab arce Carnis pariter et Italis dicta Postonia, quam Venetos aiebas Maximiliano Imperatori, dum percuteretur foedus, quod inter eos postremum fuit, ademisse et, dum pacta conventa praestari oporteret, reddidisse, in illustri eius loco tanquam pro trophaeo relictis his versibus, quos ibi tum legeris,

Postonia victa rediens post omnia victor

Leviades affert pulchra trophaea domum.«

Ali v prevodu:

»Da pa bi postalo jezero bolj prepoznavno, bi rad dodal, kar si pristavil kot znamenito pripombo, da namreč leži približno miljo daleč od gradú, ki ga tako Italijani kakor Kranjci imenujejo Postojna; o njem si povedal, da so ga Benečani, ko se je sklepala pogodba, ki je bila zadnja²⁸ med obema stranema, odvzeli ce-

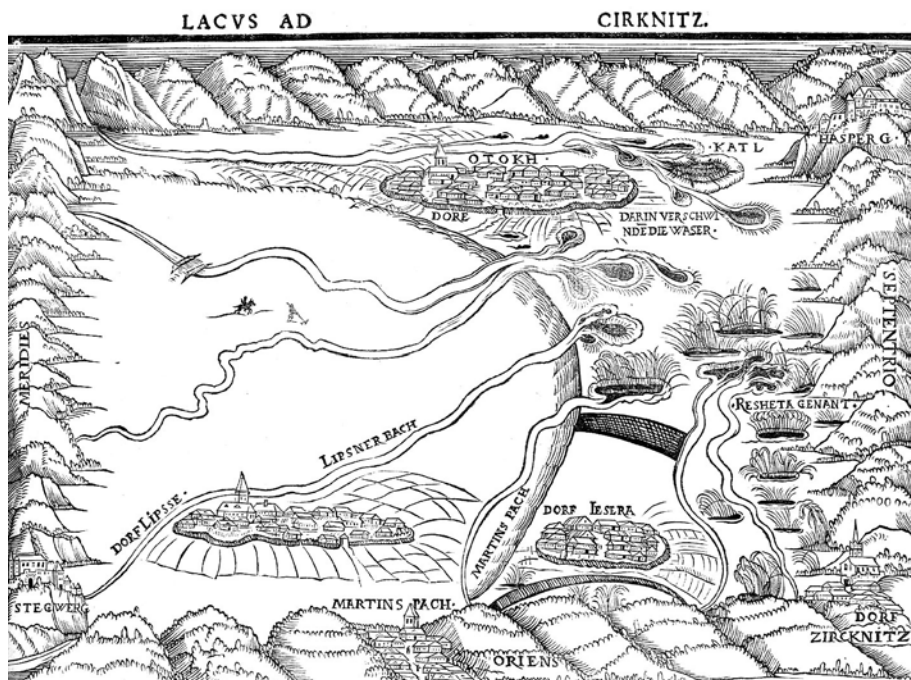
²⁴ Fol. 17v–19r. – Shaw, History of Cave Science, str. 96s. pravi, da je Herberstein pravzaprav samo pripovedoval o jezeru ter spobudil in »persuaded Wernher to extend his studies to include the lakes of Hungary, which then embraced this part of Slovenia«, baron sam pa da je imel pravzaprav le vlogo informatorja in pobudnika; gl. tudi Shaw, Baron Herberstein, str. 249–357. Prim. še Shaw, Cerknliško jezero v Frischlinovi pesmi.

²⁵ Wernher, De admirandis, fol. 17v: »Sed quid obstat, quo minus loci faciem, ut eam ab aliis delineatam accepisti, de tuo sermone describam«. – »Toda kaj [mi] brani, da ne bi po tvojem pripovedovanju opisal podobe kraja, kakor si ga narisanega prejel od drugih.« Shaw, History of Cave Science, str. 269, je uporabljal popolnoma zgrešen angleški prevod tega mesta, o čemer več Simoniti, Herberstein–Wernherjev opis (v tisku). – Ta Wernherjev stavek pove, da je Herberstein ob sliki oz. upodobitvi jezera Wernherju nadrobno razložil, kaj je na njej prikazano, in Wernher se bralcu skorajda opravičuje, češ, zakaj pa pravzaprav ne bi smel jezera opisati kar po upodobitvi in baronovi razlagi. Vtis je, da mu hoče Herberstein kot tujcu, ki ne pozna dežele, pomagati pri orientaciji v bližnji okolici jezera, in zato navrže še podatek o oddaljenosti Postojnskega gradu.

²⁶ Reproduciral ga je že Shaw, History of Cave Science, str. 97. – Lesorez se je kot pilepljen list v večini ohranjenih izdaj izgubil, zasledil sem ga le v treh primerkih: v UB Basel, Apostolski biblioteki v Vatikanu in v specializirani Sammlung Woldan Wien, sign. G-II: OE/Hun 3. Gre za delo odličnega mojstra, najbrž po predlogi nürnberškega slikarja, grafika in kartografa Augustina Hirschvogla, ki je od 1536 deloval v Ljubljani, po nalogu Ferdinanda I. med drugim izdelal karto Koroške in Kranjske in se 1544 naselil na Dunaju (prim. Pilz, Neue deutsche Biographie, str. 231); lesorezcev in bakrorezcev je Herberstein potreboval najbrž kar nekaj za izdelavo geografskih kart in številnih drugih ilustracij v Rerum Moscoviticarum commentarii (prim. Harrauer, Die zeitgenössischen Quellen, str. 150, op. 24, in 152s.) ali v opisu svojih dejanj in zaslug, Herberstein, Gratae posteritati. Po ljubeznivo sporočeni sodbi Janeza Höflerja je povsem mogoče in verjetno, da je izvrstni lesorez nastal po Hirschvoglovi predlogi.

²⁷ Wernher, De admirandis, fol. 18v–19r.

²⁸ Postremum foedus je treba razumeti kot zadnjo pogodbo pred opisanim dogodkom in ne kot zadnjo pogodbo v tej vojni nasploh; gre torej za prvo v vrsti kasnejših premirij, ki jih je Maksimilijan sklenil z Benečani vsaj še trikrat – aprila 1512 (do konca leta 1513) in 1516 (najprej

sarju Maksimilijanu in ga, ko je bilo treba sporazum in dogovor izpolniti, vrnil, na odličnem mestu gradu pa tako rekoč namesto trofeje zapustili tadv verza, ki si ju tam tedaj prebral:

*Ko je premagal Postojno, se vrača po vsem zmagovalc
Léviad, prinašajoč lepe trofeje domov.»*

Vsebina Herbersteinove »znamenite pripombe« (*ceu insignem notam adiecisti*) se povsem ujema s tem, kar je o postojnskem gradu v letu 1508 zabeležil Sanuto. Sicer pa je bil Herberstein sam aktivna priča in dejaven udeleženec v beneški vojni, v kateri se je tudi odlikoval, dosegel viteštvo in postal dvorni svetnik.²⁹ Domnevati smemo, da je bil celo med kraljevimi (cesarskimi) odposlanci (*noncii regii*), ki so 28. junija prevzeli grad.

Pri vzdevku *Leviad(es)* gre očitno za na novo skovan patronimik, tvorjen po grških zgledih, prevzetih tudi v rimski književnosti, zlasti v poeziji.³⁰ Toda neologizem *Leviades* se najde šele v novolatinski biblični epiki,³¹ kjer pomeni moškega potomca iz Levijevega rodu, in sicer svetopisemskega Mojzesa (včasih tudi njegovega brata Arona), ki ga je Amramu rodila Levijeva hči Johébeda.³² Ko so torej Benečani morali vrniti sicer brez boja zavzeti grad, so si privoščili sarkastično

za osemnajst mesecev in nato še za nadaljnjih pet let), prim. Wiesflecker, Kaiser Maximilian I., Band IV., str. 101, 256, 258.

²⁹ Herberstein, Moskovski zapiski, str. 189–191.

³⁰ Laertov sin Odisej je npr. Laertiades, Enejevi potomci so Aeneades itn.

³¹ O njej Ijsewijn with Sacré, Companion to Neo-Latin Studies II, str. 29–31.

³² 4 Mz 26, 59; prim. Spathafora, Patronymica Graeca et Latina, str. 64. Za primer naj navedem še biblijski ep Clarke, Christiados sive de passione Domini l. XVII, str. 272.

šalo s sramotilnim epigramom, ki so ga namesto trofeje (*tanquam pro trophaeo*) namestili na vidno izpostavljenem, »imenitnem mestu« (*in illustri loco*) gradū in Herberstein ga je »tedaj« (*tum*) še lahko prebral, saj ga cesarski najbrž niso marali prav dolgo gledati. Absurdno bi si bilo predstavljati, da bi bil mogel biti epigram mišljen kot poklon nasprotniku, ki je tedaj v resnici stal pred katastrofo in mu je grozilo, da se fronta sesuje. Ironije Benečanov, ki so bili tedaj dobesedno pijani od hitro doseženih zmag, torej ni mogoče preslišati: »[Glej no, novi] Mojzes je po vsem, kar se je zgodilo, »premagal« *Postojno in se z »lepimi trofejami« vrača domov kot »zmagovalec!*« Da se je Italija norčevala iz nesrečnega Maksimilijana že po porazu v Cadoreju, smo brali zgoraj, pa tudi sicer je porogljivost napisa povsem v skladu z ostrino propagandne vojne, ko so Benečani v besedi in sliki zasmehovali Maksimilijana »na najhujše načine in so jim iz cesarstva vračali milo za drago«.³³

Odgovoriti je treba le še na vprašanje, v čem je *tertium comparationis* med Maksimilijanom in Mojzesom. Najdemo ga v Maksimilijanovem najbrž najdrznejšem načrtu, ki se zdi na prvi pogled nerealen in naravnost fantastičen – da bi si namreč poleg krone rimskega cesarja pridobil tudi tiaro rimskega papeža in tako v svoji osebi združil oba najvišja naslova: svetno oblast najvišjega vladarja in vodje ter duhovno avtoriteto vrhovnega svečenika. Povsem resno je Maksimilijan svoj načrt zastavil in ga skušal izpeljati sicer šele kasneje, leta 1511, ko je 18. septembra v lahkotnem tonu sporočil svoji hčerki Margareti, regentki na Nizozemskem, da hoče postati koadjutor hudo bolnega papeža Julija II., ki ga imenuje »prekleti papež« (*le maudit pretre pape*), po njegovi smrti pa duhovnik in papež. Pismo, ki je nedvomno pristno, je podpisal z besedami »Vaš dobri oče, bodoči papež«. Ob istem času, 16. septembra 1511, je poslal še važnejše pismo maršalu tirolske vlade (Regiment) Paulu von Liechtensteinu, v katerem je povsem razločno razkril svoj trdni sklep in namen, da si prisvoji papeštvo: v Rimu da mu je razpoloženje med kardinali, plemstvom in ljudstvom naklonjeno, Liechtensteinu pa ukazuje, naj mu pri bankirjih Fuggerjih priskrbi potrebna denarna sredstva. Maksimilijan je torej resno hotel »priti do papeštva« in je imel v ta namen v mislih več možnosti. Ti njegovi načrti niso bili nikakršna nedolžna fantazija ali romantična želja, temveč so dozoreli v zelo konkretno obliko. Ovdoveli, sicer osebno zelo pobožni cesar je hotel postati papežev koadjutor ali kar protipapež, k čemur so ga spodbujali shizmatični kardinali na »koncilu« v Pisi. Načrt, da bi si pridobil apostolsko oblast nad vsem krščanstvom, je bil sicer tvegan in težko uresničljiv, toda vsaj z neke vrste protipapeštvom v okviru nemške cerkve in predvsem z odločanjem o njenih finančnih bi že smel računati in v ta namen tvegati tudi razkol. Tudi drugi momenti, politični, reformistični in ne nazadnje finančni, so govorili v tem smislu, saj mu je nasprotoval že Aleksander VI., Julij II. pa navsezadnje s svojim spretnim manevriranjem onemogočil, da bi bil v Rimu kronan za cesarja; sploh je bila cesarska

³³ Wagner, Maximilian I. und die politische Propaganda, str. 33–46, zlasti 41. Czoernig, Das Land Görz und Gradisca, str. 723: Maksimilijan da je bil silno razburjen »durch die übermüthigen Freudenbezeugungen der Venezianer, welche sich nicht entblödeten, die Person des Monarchen öffentlich zu beschimpfen«.

politika v Italiji blokirana brez močnega vpliva na papeštvo. Pomembno vlogo je igral tudi spomin na nekdanjo moč in vpliv srednjeveških cesarjev, ne brez pomena so utegnile biti tudi prerokbe v poznosrednjeveškem, velikokrat v tisku razširjenem anonimnem spisu *Reformatio Sigismundi (Reformation keyser Sigismunds)*, ki je nastal leta 1439 ob robu koncila v Baslu.³⁴ v njem je opisana vizija cesarja Sigismunda, po kateri da bo kot naslednji cesar prišel neki duhovniški vladar (*Priesterkönig*), ki bo združil cesarsko krono in tiaro, prenovil cesarstvo in cerkev ter zavladal nad vsemi deželami od vzhoda do zahoda.³⁵ Toda v času do začetka novembra 1511 se je paralelogram interesov v vseevropski politiki tako spremenil, da je moral cesar Maksimilijan enkrat za vselej pokopati svoje papeške načrte.³⁶

Toda Hermann Wiesflecker ugotavlja in izrecno poudarja, da se je cesar s podobnimi načrti ukvarjal že mnogo poprej, vsaj od leta 1493/94, najsibo v smeri shizme ali reformnega koncila ali v smislu nekakšne nemške nacionalne cerkve s svojim patriarhom: »Kot rdeča nit se vlečejo podobne pomisli skozi vso cesarjevo vladavino.«³⁷ Tako je tudi že leta 1507 menil, da se mu bo posrečilo pridobiti na svojo stran Benetke in z njihovo pomočjo spet osvojiti Milano pregnati Francoze iz Italije in prisiliti papeža, da ga okrona; v instrukciji, naslovljeni 10. junija tega leta na tridentinskega škofa, je naravnost zagrozil, da bo prišel v Rim in postal cesar in papež obenem.³⁸ Istočasno je z državnega zbora v Konstanci poslal v Benetke diplomatsko misijo, ki sta jo sestavljala Maksimilijanova odposlanca, Gian Camillo de Montibus in cesarski svetovalec in tajnik Janž Ravbar (Joannes Rauber),³⁹ ki se jima je za nekaj časa pridružil še (neimenovani) tržaški glavar.⁴⁰ V Benetkah so jih slovesno sprejeli 21. junija 1507. Poglavitni pogajalec je bil očitno Ravbar, naloga misije pa je bila doseči dovoljenje za prehod čez beneško ozemlje na kronanje v Rim, ponuditi in skleniti alianso s Serenissimo ter jo odvrniti od zavezništva s Francozi, ki se jim je očitalo, da se hočejo polastiti Italije, cesar pa se je ponujal kot branitelj italijanske svobode. To jasno sledi iz govora, ki ga je že prvi dan pred dožem in Velikim svetom govoril Janž Ravbar, saj se je njegova oracija, imeniten in natančnejšega prikaza vreden primer humanistične diplomatske

³⁴ Prim. gesli Koller, *Reformatio Sigismundi in Reformationen*, st. 550–552.

³⁵ Gl. tudi Wiesflecker, *Kaiser Maximilian I. Seine Persönlichkeit und Politik*, str. 1–32, zlasti str.26.

³⁶ Wiesflecker, *Neue Beiträge*, str. 323ss.

³⁷ Wiesflecker, *Neue Beiträge*, str. 315s. in op. 23 z opozorili na poročila tujih, zlasti italijanskih diplomatov.

³⁸ Wiesflecker, *Maximilians I. Kaiserproklamation*, str. 17 z op. 19.

³⁹ *Regesta imperii XIV*, 4, št. 6202, 6251, 6273, 6528, v letu 1498 večkrat navajajo Hansa Rauberja kot glavarja v Trstu, XIV, 4, št. 18721 in 18751, v letu 1504 pa omenjajo, Gašperja Ravbarja (glavarja v Trstu po 1482 in od 1490 zastavnega imetnika gospostva Postojna) in njegove sinove, brate Janža (Hans), Nikolaja (Niklas) in Erazma, ki naj v zameno za grad Kostel pri Kočevju dobijo v zastavno imetje grad Hošperk (Hasberg) pri Planini (dosegljivo tudi na spletnem naslovu www.regesta-imperii.de.) Gl. zdaj tudi Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 162. Janž (Ivan!) Ravbar je z materjo ustanovil beneficij sv. Barbare pri ljubljanski stolnici, prim. SBL III, str. 36.

⁴⁰ O tem odposlanstvu obširno poroča Sanuto, I Diarii VII, str. 98, 103, 105, 109–111, 132, 133.

retorike, ohranila v celoti.⁴¹ Ponudbo za zavezništvo so kar dolgo tehtali v beneških organih in odločitev nekaj časa odlagali, saj je Benetke istočasno snubilo tudi francosko poslanstvo, predstavniki izgnancev iz Milana pa so se zavzemali za zvezo s cesarjem. Končno se je po skoraj mesecu dni razvedelo, da odgovor »ni v skladu z voljo rimskega kralja, če več, lahko da bo zelo nejevoljen na nas«. ⁴² Sicer pa so bili Benečani dobro obveščeni o poteku državnega zbora v Konstanci, o čemer jim je obširno poročal njihov odposlanec Vincenzo Querini: med drugim je iz pogovora z zgoraj omenjenim Paulom Liechtensteinom povzel, da po Maksimilijanovem mnenju »papež ni dober papež, tako da se nimata zelo rada«. ⁴³

Vsekakor smemo tudi iz tega drobca utemeljeno sklepati, da je izvrstna beneška diplomacija morala marsikaj vedeti o Maksimilijanovih načrtih glede papeštva in da se je o tem v Benetkah šušljalo in spekuliralo. Ta domneva je tudi predpostavka za ustreznost naše interpretacije sarkastičnega napisa, v kratkem času beneške oblasti leta 1508 na vidnem mestu postavljenega na postojnskem gradu. Spomin nanj se je ohranil po zaslugi barona Sigismunda Herbersteina, ki ga je kot nekakšno pikanterijo dodal svojemu opisu Cerknjšega jezera.

Priloga I⁴⁴

1. 6. in 7. maja, Trst (VII, 454)
Di Trieste dil Corner, provedador, di 6. et 7.
Item, aver il governador, e lui, mandato domino Antonio di Pij, con 400 cavali lizieri, a Postomia, ch'è uno castello mia . . . di li, per averlo.
2. VII, 502: *Sumario di letere di sier Hironimo Contarini, provedador di l'armada, a sier Sancto Trum, suo zenero, dil 1508. Scrive tutta l'impresa di Trieste e Fiume.*⁴⁵
11. maja, Trst (VII, 511s.)
Letera dil dito [scil. Contarini], ivi [porto di Trieste] a dì XI, hore 12, ricevuta a dì 13 di note.
[...] e vedendo venirli [scil. *i fanti*, vkrcani za pohod na Pazin], volendo partirsi, have a jore una, letera di sier Marco Loredan, che li mandò a dir, esser arivato il uno cittadino di

⁴¹ Prepis pri Sanuto VII, str. 109–111: Oratio Joannis Rebler U. Juris doctoris, invictissimi ac gloriosissimi Caesaris Augusti Maximiliani consiliarii et secretarii, ad principem et senatum venetum illustrissimum habita, anno Christi 1507, die XXI junij; Sanuto tudi pravi, da je dal Ravbar spricho obotavljanja in zavlačevanja Sinjorije govor natisniti in za majhen denar razpečavati po Benetkah (str. 132: »et lui, vedendo la Signoria stava assa' a risolverssi zercha voler far confederation col suo re, e fe' butar l'oration el fece in colegio, a stampa, la qual si vendeva per Venecia un soldo l'una«), s čimer je v propagandnem boju vsekakor skušal pridobiti javno mnenje. – Izvod natisnjene govora hrani British Museum Library (Oratio Joannis Rebleri ... [1507], sign. 1205h.19). Vendar je treba priimek Rebler nesporno brati Rauber, skvarjeni priimek pa pripisati tiskarju; ali gre zgolj za nemarnost ali za kaj drugega, lahko samo ugibamo.

⁴² Sanuto VII, 133: »Et come fo divulgato non fu risposta juxta il voler del re di romani, imo si potria esser si sdegnasse contra nostri.«

⁴³ Sanuto VII, 192: »ma ben essere molti foraussiti milanesi, che lo sollicita a venir; et che il re tien che l'papa non sia bon papa, sì che non si amano molto.«

⁴⁴ Ekscerpti iz Sanuto, I Diarii, tomo VII. Publicato per cura di R. Fulin, Venezia 1882 (1. 3. 1508–28. 2. 1509)

⁴⁵ Na stolpcih 502–535 je Sanuto 30. maja naknadno vnesel ta vpis, zato se zaporedje pri številkah stolpcev ne ujema s kronološkim zaporedjem.

Trieste, veniva da Lubiana, et li havea referito cosse assai de molta importantia de forsi persone 8000, che erano redute a Postovia [!] sotto diversi capi, da piedi et da cavallo, et con forsi / 100 carete di artelarie, tra le qual ne erano 5 bombarde grosse. Li qual tuti, come sarano reduti con quelli altri expectavano, erano per ordinar il suo exercito e venir in campagna a trovar el nostro, e non trovando contrasto, haveano pensier de andar verso Udene; dicendo poi, che le terre franche davano fiorini CC milia a la cesarea majestà a suo' favori, con altre particolarità. Per le qual esso provedador dismantò la terra, e parlò ali dicto, qual cognosce za più zorni a Venetia per persona salda, real er fidel nostro, et era stato a Lubiana tutto el tempo di la presente guerra, per non esser tolto suspeto da' tudeschi; e, inteso che Trieste era venuto soto la Signoria, era venuto molto contento a trovar suo padre. *Unde* esso provedador per questo spazoe subito a la Signoria con la sua depositione. *Etiam* mandò la copia al provedador zeneral; et spazoe do esploratori a la volta de Postoyna, per veder de intender qualcosa. E per bon rispetto à deliberato soprasieder do o tre zorni, aziò le cosse nostre non restino im pericolo, e fin tanto si atenderà a reparar quella terra etc.

3. 12. in 13. maja, Tržič (VII, 469)
Di sier Zorzi Corner, el cavalier, di 12 et 13, la prima a Monfalcon, l'altra a Goricia.
La caxon dil suo levarsi di Trieste, per la fama di le zente redute in Lubiana; e questo per le deposition, *ut patet*, da 18 milia persone, soto il ducha di Bresvich, et altri dice dil duca di Baviera. Et era venuto li per far la massa di zente etc., *ut in eis*.
4. 13. maja, Gorica (VII, 469)
Di Goricia, di sier Zustignan Morexini provedador, di 13.
Come, inteso di sopra era adunation di zente in Lubiana, à mandà a veder fino a Vipao, e intende non esser 2000 comandati. *Item*, di le occorentie di quel loco, *ut in litteris*.
5. 13. maja, Gorica (VII, 469s.)
Di sier Francesco Cappelo, el cavalier, provedador, date ivi, a di 13.
Et il Corner, provedador, havia mandato Latantio da Bergamo, con 1000 fanti, verso Pexin; ma, inteso la sunanza⁴⁶ in Lubiana, revochò l'ordine. *Item*, domino Antonio di Pij, che andò con 400 cavali lizieri a la Postomia, quelli stetenò saldi a tenirssi e ritornò.
6. 14. maja, Trst (VII, 513)
Dil ditto [Contarini], ivi [Trst], a di 14 mazo, a hore una di nocte, ricevuta a di 17.
Come eri, per non star al pallo, andò versso Cità Nuova et Cervere, per trovar qualche esplorator da mandar a Postomia, e in quelle parte di sopra, a saper i progressi de li inimici, come fece per mezi di rectori di Montona et Arsapo. ...
7. 28. maja, Trst (VII, 496)
Item, vene etiam di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral, date a Trieste, a di 28. Come havia inteso l'aquisto fato di Fiume; perhò non anderano più a quella parte col campo, ma ben a Postomia.
8. 28. [?] maja,⁴⁷ Trst, vps 30. maja (VII, 497)
Di Trieste, di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral, più letere.
E la nova di Fiume aquistato, et vano col campo a Postomia.
9. 30. [?] maja, Trst, vps 1. junija (VII, 536)
Di Trieste, di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral.
Come havia aviato, prima certi cavali lizieri, poi altre zente, a la volta di Postomia; e il governador zeneral vi va et lui provedador.³¹ [?] maja, Trst, vps 2. junija zjutraj (VII, 536)
10. 31. [?] maja, Trst, vps 2. junija zjutraj (VII, 536)
A di 2. La matina fo lettere di Trieste, di sier Francesco Capello, el cavalier, provedador.
Avisa quelli cavalli lizieri, andato la volta di Postomia, esser stà asaltati da nemici todeschi, et parte de nostri malmenati; e stà morti 50 con li si cavalli, e parte feriti; e non si sa quel

⁴⁶ sic! = adunanza.

⁴⁷ Kjer pisma niso izrecno datirana, je kot verjetni ddo naveden za dva dni zmanjšan datum vpsa v dnevnik; toliko časa so pisma praviloma potovala v Benetke.

- è seguito di capi Franco dal Borgo, Vitelozo et Renier di la Sesseta. Il provedador Corner e d'Alviano erano partiti di Trieste *etiam* l'horo per andar verso Postomia.
11. 1. junija, Prosek (VII, 537)
Di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral, di Persech, l'ultime di primo.
 Avisa il danno fato per todeschi a quelli cavali lizieri andono verso la Postomia, qualli da homeni inboscadi fonno asaltadi; et avisa il manchar di cavalli, non sa il numero ancora *etc.* Et che il governador e lui hanno diliberato non seguir quella impresa e fato sorastar lo exercito, perchè è impresa difficile e, poi auta, non si potria mentenir; è più difficile cha Lubiana. Et in le altre letere scrive copioso dil mandar di questi cavalli lizieri a quella volta, et Franco, Renier da la Sassetta et Vitellozzo.
12. 1. [?] junija, s. l., vps 2. junija (VII, 537s.)
Dil signor Bartolo d' Alviano, governador zeneral nostro.
 Zercha l'opinion sua di non andar a l'impresa di Postomia, ma lassarla, scrive le raxon perchè; si che verano con lo exercito verso Goricia in Friul. Et *alia ut in litteris.*
13. 2. [?] junija, Trzič, vps 4. junija (VII, 539)
Di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral, date a Monfalcom.
 Dil venir li; et è il governador. Et voleno mandar certe zente verso Postomia, per castigar quelli è stato causa di aver asaltà nostri *proditorie*, quali sono alcune ville paesane *etc.* Et scrive altre occorrentie, *ut in litteris.*
14. 3. [?] junija, Gradišče, vps 5. junija (VII, 540–541)
Di Gradischa, di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral.
 Come atende di far mostre di zente e stratioti per mandar verso Postomia, come ha scritto. Il signor Bortolo, governador, è a Gorizia, a veder quelle fabriche si fa li; et altre occorrentie *etc.*
15. 3. junija [?], Trst, vps 5. junija (VII, 540s.)
Di Trieste, di sier Francesco Capello, el cavalier, provedador. Come nostri fono malmenati verso Postomia; fin quel di era stà trovà 40 corpi et altri feriti fin numero di 100 et più. Et non è zonti ancora Guido Guaim e Renier de la Sasetta, ma ben si ha di Franco dal Borgo, qual è li zonto, e sta malissimo *etc.*
16. 6. junija [?], Gorica, vps 8. junija (VII, 543)
Di Goricia, di sier Zorzi Corner, el cavalier.
Item, esser andà il signor Bartolo, con zente et 40 cavali lizieri, tra i qual molti stratioti, verso Postomia. Et che la rota fo 28 homeni et 40 cavali; et li capi tutti sta bene. Et la caxon dil numero di cavali fo, perchè fonno asaltati, che li cavalli erano a li alozamenti. Et *alias, ut in litteris.*
17. Pismo 10. junija, Postojna, vps 12. junija (VII, 545)
 E da poi disnar fo pregadi per quanto era ocorssò, che nostri havia auto il loco di Postojna come dirò soto; et era opinion in colegio di renderlo, per esser tolto da poi la conclusion di la trieva.
Di Postomia, di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral, di X.
 Scrive, che essendo venuto, con le zente et il signor governador, li, li inimici comparseno; et nostri li fonno a l'incontro, *adeo* essi fuziteno, e nostri seguendoli fino al bosco, ne preseno alcuni *etc.* Or volendo nostri far da seno, quelli di Postomia si reseno, salvo l'aver l'horo e le persone; et cussi nostri introno in la terra. Scrive molte particolarità esso provedador, *ut in litteris.* Et questa nova se ave prima per letere di Trieste.
18. 12. junija, Benetke (VII, 547)
 Fu posto, per sier Andrea Venier, savio dil consejo, che atento si havia auto il loco di Postomia, da poi la sigilation di capitoli, che, hessendo dimandà indrio, el sia reso e sia scritto a ... Et sier Antonio Trun, procurator, savio dil consejo, messe voler ben che 'l sia reso, ma non si im pressa; et che hessendo dimandà indrio, si rispondi si aviserà la Signoria. Parlò sier Andrea Venier et sier Antonio Trun; et poi intrò, in la opinion con il Venier, sier Antonio Loredan, el cavalier, savio dil consejo, sier Tadio Contarini et sier Hironimo Capello, savij di terra ferma; nè altri messeno parte. Andò le parte : 76 dil Tron, 100 dil

Venier; et questa fu presa. Si che Postomia sarà restituita. Et fono expedite le lettere, et *ita fuit postea restituta*.

19. 12. junija, Postojna in 14. [?] junija, Gorica, vpis 17. junija (VII, 550)
Di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral, di 12, da Postomia.
Scrive quello aquisto, replica il modo *etc.* E lassò li la compagnia di Piero Corsso, e volea lassar sier Zuan Baptista Zane, ma vol hordine di la Signoria. *Item*, che hanno, tutti, fino a Lubiana, fuzivano. *Item*, riceveteno quel zorno la conclusion di la trieva. Le fe' publicar; poi *etc.* si levò col governador a dì 14. Di Goricia, scrive di quelle fabriche. Et voria dar la paga a la zente, per aver un bel exercito; et altre occorenze.
20. 17. [?] junija, Gorica, vpis 19. junija (VII, 553)
Di Goricia, di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador zeneral.
Come fin quel zorno di ... niun havia mandato a dimandar il loco do Postomia. Nè ancora è nova, in Lubiana sia stà publicà le trieve, et à mandato a uno homo a saper, et non è ritornato; ne manda uno altro. Et l'horo in campo fenno subito la publication, justa li mandati.
21. 22. [?] junija, Gorica, vpis 23. junija [na kolegiju providurjev v Benetkah 23. junija] (VII, 555)
Eri fo lettere di Goricia.
Come todeschi aveano mandà a dimandar la restitution di Postomia e do altri castelli; qualli do castelli erano stà tolti avanti la trieva *etc.*
22. 23. [?] junija, Gorica, vpis 25. junija (VII, 556)
Di Goricia, dil Corner, provedador, 2 lettere.
Una zercha il signor Bartolo, qual è contento di quello che vuol la Signoria, et manda Zuan Cotta qui; e scrive coloquij abuti con soa signoria *etc.* Per l'altra, zercha Postomia, la qual non l'anno ancora restituita, perchè voleno li do castelli, *videlicet* ..., li qual non hanno raxon, per esser stà avanti la trieva acquistati. *Item*, come in Lubiana era stà publicà la trieva.
23. 23. junija, Benetke (VII, 556)
Fo posto, per li savij, dar licentia a sier Zorzi Corner, el cavalier, expedita la consignation di Postomia, et fato certa altra cossa, *ut in litteris*. Fu presa.
24. 24. junija, Gorica, 28. junija, Postojna (VII, 559)
Di Goricia, di sier Zorzi Corner, el cavalier, provedador, di 24 et 28.
[24.] Per l'ultima avia ricevuto la licentia et partiria. *Item*, [28.] aver fato consignar Postomia ali noncij regij, qualli veneno con cavali 150 et fanti ben in hordine; et questo fo l'adunation havia inteso, et scrisse, si faceva in Lubiana. *Item*, si va drio fabricando Goricia, *etc.*
25. 8. julija, Benetke (VII, 574)
[Dopoldne je Zorzo Corner prišel v kolegij v spremstvu prokuratorjev in drugih patricijev in kakšne 4 ure poročal o poteku vojne itd.]
Disse la condition di lochi acquistati, et Cremons, Trieste et Postomia, qual l'anno restituita; ma li do castelli l'horo volevano, zoè ..., non anno voluto, perchè con effecto non haveano raxon; et che si la trieva non seguiva, sariano andati a Lubiana e più oltra. [...] Fo lodato dal principe. [...]
26. 30 [?] julija, Gorica, vpis 1. avgusta (VII, 598)
Di Goricia, di sier Zustignan Morexini, provedador.
Come, hessendo stà robà alcuni cavalli di stratoti da' soi garzoni et menati a Postomia, essi stratoti andono li per averli; et il capetanio era andato a piacer, et vete li soi cavalli; et volendoli poi aver, el capetanio disse erano ronzini, qual li comprò per ducati 3, e li stratoti li dete li soi danari. Et volendo ritornar, fonno asaltati et a le man con certi todeschi, et malmenati essi stratoti; sì che non convicinano ben. Et altri avisi di zente si aspeta; et il re non vol la trieva *etc.*
27. 14. [?] oktobra, Videm, vpis 16. oktobra (VII, 651)
Di Udene, di sier Andrea Loredan, luogotenente.
Come in Lubiana è pur zente alemane e vicinano mal con nostri, et maxime per una villa

vicina a Postomia, qual todeschi voriano fusse sotto lhoro, e l' Alviano dice è nostra, perhò dubita etc.

28. 30. [?] novembra, Trst, vpis 2. decembra (VII, 677)
Di Trieste, di sier Francesco Capelo, el cavalier, provedador; manda una letera, auta di Damian di Tarsia, castelan a Castelnuovo.
 [...] *Item, di Hongria, la peste è a Buda; e il re è partito e andato a Postomia etc.*

Priloga II

1. 24. avgusta 1511, Koper. *Andrea Civrano (Zivranus) dožu in Sinjoriji.*⁴⁸

Ne brez velike žalosti, presvetli knez in preodlična Sinjorija, *sum* primoran zdaj po svoji uradni dolžnosti pisati Vaši svetlosti tegobne stvari, ki so jih povzročili nebesni vplivi in sovražna sreča, h kateri se nagiba sleherna stvar, in tudi o nesposobni in topoumni kompaniji, ki se je ravnala po svoji naravi in se ni hotela dati uporabiti za obrambo proti sovražniku, kakor bi bil terjal vsak pameten premislek. Zato *brevibus et lacrimabiliter* (na kratko in v solzah) sporočam Vaši odličnosti: Ko sem od podvojenih vohunov izvedel, da so se sovražniki, ki so tam v zgornjih krajih, razkropili, sem na pobudo vodiča, ki jim je obljubil, da bodo šli delat škodo sovražnikom na Pivškem v neke vasi, kjer so pričakovali, da bodo našli veliko množino živine in drobnice, premišljeval, da bi šel z njimi, da se ne bi nesrečno končalo, kakor se je zgodilo druge krat, ko so se odpravili plenit brez mene. Ko so slišali za to kavalkado, se je takoj nabralo kakih sto pustolovcev od tod, z Mokovega, iz Drage in Milj, željnih dobička. Potem ko sem jezdil v četrtek ponoči do odrejenega kraja in sem prišel po 16 miljah v cesarsko vas in smo naropali veliko živine, nas je naš vodič odpeljal naravnost pred sovražnike zraven nekega gradu, Senožeče po imenu; to je ozek, zelo nevaren prehod, kjer nas je napadlo veliko vojakov, kakih 200 po številu, ki so se tam zbrali z arkebuzami, puškami in samostreli. Ko smo jih odbili in potolkli, smo se na silo prebili s plenom. Naneslo je, da se je takoj po našem prehodu vsulo iz gradu 70 svežih hrvaških konjenikov, dobro opremljenih z orožjem, in presenetilo kompanijo, ker jih je bilo več, kot so pred tem sporočali prej imenovani vohuni; le-ti so bili pošteno kaznovani zaradi svoje napake v tem spopadu. In ker smo bili mi na kraju, kjer se nismo mogli bojevati s sovražnikom razen z velikanskimi izgubami in grozečo nevarnostjo, da ne bo ušel nihče od nas, smo se strnili v krdelo in tehtali, da bi se korak za korakom umaknili in napotili na plano, vsi pripravljene zmagati ali junaško umreti. Brž ko so nas sovražniki nehali zasledovati, so se naši, ki sem jim ukazal, naj se obrnejo in postavijo po robu, spustili v tak beg in zmešnjavo, da sem, pri moji veri, komaj kdaj v spopadu doživel kaj takšnega, nikoli pa nisem videl take nizkotne strahopetnosti kot tedaj, *quodammodo per eclypsim* (nekako v mrku) sem videl tako, da sem stopil iz krdela in skočil naprej, da bi jih ustavil in ves čas vpil: Postavite se, čvrsto se postavite, ne omahujte, pamet v glavo, ampak držali so se poti v pogubo. Zato so se sovražniki opogumili in z lahkoto, s kakršno preganjaš in potolčeš bežečega, poželi zmago. Med najemniki Vaše svetlosti, ki jih je bilo kakih 60, manjka najprej v četi gospoda Lazzara Crana, poveljnika, ki se ni udeležil tega pohoda, pet mož, ki so jim ušli 3 konji, (v četi) gospoda Nicolöja Tracagnota, *etiam* poveljnika, 12 mož, med Hrvatji štirje in 7 kmetov. Nadalje 6 od 8 drugih nenajetih kmetov. Med vojaki pa resnično ni mogoče vedeti števila izgub, ker prihajajo iz ure v uro, do sem jih je prišlo približno 25, ki so se poskrili v gozdovih. In ker vsakdo ploska in se veseli zmage in se *pariter* (prav tako) vsakdo žalosti zaradi podobne nesreče in si ustvari sodbo po lastni volji, naj glede mene zadošča, da Vaša prejasna svetlost prepozna mojo trajno pripravljenost in zvesto službo; toda če me je tokrat doletela ta nesreča, jo je treba pripisati ne meni, ampak sovražni sreči, in primerov, podobnih temu, s sovražniki nisem imel. Pustimo stare, govorim o naših sodobnikih, ki so jih varovale moč in druge prednosti in zaščita, ki jih potrebuje vojska, in vendar niso mogli doseči več kot velik poraz in zato niso trpeli, kajti negotov je izid vojne. Da bi potrdil svoje besede, presvetli knez,

⁴⁸ Sanuto, I Diarii, Tomo XII, pubblicato per cura di N. Barozzi, Venezia 1886, st. 405–407. Dogodek omenja Czörnig, Das Land Görz und Gradisca, str. 727.

ko sem se vrnil na Mokovo, sem tam našel 110 konjenikov izmed tistih iz Gradišča, ki jih je tudi pognalo v beg neko sovražno topništvo; ko sem jih videl, kako hlepijo po maščevanju za sramoto, ki mi je bila zadana, *ut supra*, (kot opisujem zgoraj), sem menil, da jih je poslal sam Bog, zato sem prosil njihove poveljnike, naj pridejo in mi pomagajo, da si povrnem čast in ujete tovariše, in jim ponudil naslednji dogovor: od vsega, kar bi lahko pridobili tako z zmago nad Hrvati kakor tudi z odvzemom plena, ki so se ga prilastili prav ti Hrvati, mi sami nočemo ničesar, vse naj bo njihovo, še več, hoteli smo jim dati klajo, podkve in žeblje za konje, vendar niso marali pristati in iti izpolnit tako popolne naloge, povrniti tako može Vaše svetlosti kakor tudi njihovo čast, saj ni bilo dvoma, da bi s 150 konjeniki, kolikor nas je bilo, morali doseči samó zanesljivo zmago. Počakajmo torej; nikogar ne morem na silo poslati v boj: *res sic se habet* (tako je s to stvarjo)! Vaši svetlosti se *humiliter et plurimum* (ponižno in na vso moč) priporočam.

Datum Justinopoli, die 24. augusti 1511.

De serenitatis vestrae mandatu ANDREA ZIVRANUS, stratiotarum Histriae provisor⁴⁹.

Opomba. Omenjeni Hrvati so bili možje grofa Krištofa Frankopana.⁵⁰

2. *11. novembra 1511, Koper. Andrea Civrano [Zivrano] bratu Alviseju⁵¹.*

Magnifice frater hon. Ecce dies, quam fecit Dominus. Exultemus et laetemur in ea⁵².

Z imenom Gospoda Boga, prejšnji ponedeljek, bila je vigilija slavnega gospoda Martina, ko sem izvedel, da je grof Krištof prišel v Škedenj s 30 do 40 konjeniki in kakih 100 in več vojakov, sva preslavni generalni (providur) in jaz premišljevala, da se *viribus* (na vso moč) postaviva po robu njegovim poskusom, in 4 ure pred dnevom sem odšel od tod v Tinjan (Antignan) z nekimi vojaki z ukazom, naj počakam tudi na Miljčane. Ko so le-ti opazili, da sem prišel do mostu, in se vrnil domov, sem, željan prepričati se o napredovanju sovražnikov, poslal glavarja Slovanov z 10 konjeniki in vojaki proti Ospu, da bi sovražnike izzval in videl njihovo število in namen. Teh naših 10 konjenikov in vojakov se je spopadlo s tistimi iz Ospa, tri so ubili in druge ranili. *Interim* (medtem) sem jaz, ki sem stal pri Tinjanu, zaslišal tri strele bombard v Miljah, zato smo hitro zajahali konje in krenili v to smer, ker smo sodili, da morajo biti sovražniki v tej smeri, kakor je tudi bilo. Ko smo zdržema prijezdili do miljskega mostu, smo odkrili grofa Krištofa onstran reke na nekem griču. Ker sem se tam znašel samo z 20 konjeniki, sem odložil pot čez most s pozivi, poslanimi vojakom iz Milj, naj pridejo na mojo zahtevo, in kmalu zatem so prišli. Nato smo se postavili za boj in urejeno pognali konje proti sovražnikom in oni proti nam s kopjem na kopje; najprej smo jih 10 ali 12 z močnimi ubojnimi sunki vrgli iz sedla, in ker je šlo za zmago, sem se mož na moža spoprijel z grofom Krištofom in v spopadu sva drug drugemu zadala veliko udarcev brez krvi, potem sem jaz zamahnil poprek proti glavi in ga usekal po celem obrazu, da je pretil veliko krvi in sem mu polomil (obrazne) kosti. Kljub temu me je zadel v desno roko in mi odsekal tri prste, brez hude poškodbe, in me rani v levi palec; razkačen sem se besno pognal za njim, saj mi je pokazal hrbet in zbežal proti Škedenju, jaz pa sem ga zasledoval dve milj daleč. Neki krepak mlad kapitan iz Postojne nama je sledil s kopjem v roki, zato sem se moral obrniti proti njemu; ko sva se spopadla, sem mu zadal tri rane in ga zajel kot ujetnika; predal sem ga biriču in šel naravnost nad grofa, ki bi ga bil *procul dubio* (brez dvoma) ujel, ko se ne bi bil samo s 7 konjeniki rešil v grad (Mokovo). Ampak ko bi stratioti počakali in bi jim šlo za zmago in se ne bi lotili plenitve mrtvih in poraženih, mi ne bi bil ušel, ker bi ga zasledoval vse do gradu, če bi bili zraven stratioti in me kapitan iz Postojne ne bi zmotil. Počakajmo! Usoda ga je hotela

⁴⁹ »Po ukazu vaše svetlosti providur istrskih stratiotov Andrea Civrano.«

⁵⁰ Nato so 2. oktobra 1511 Benečani zgubili grad Mokovo (Moch) pri Trstu. Glavar Girolamo Contarini se je vdal proti volji posadke, ki je štela 60 mož; zvezanega so z možmi vred odpeljali v Trst. Vdali so se tudi Škedenj (San Servolo), Draga, Osp (Hospo), Črni kal (Cernical), Podpeč (Popechio) in drugi kraji, ne pa tudi Milje, ki so jih cesarski oblegali (Sanuto XIII, 20).

⁵¹ Sanuto, I Diarii, Tomo XIII, Venezia 1886, st. 248–250. Opisani dogodek omenja C. Czörnig, Das Land Görz und Gradisca, str. 728–731: grof Krištof Frankopan je nato opustil obleganje Milj, zavzel Marano itn. Junija 1514 so ga Benečani ujeli pri Gradišču in skoraj pet let je preživel v ječi v Benetkah, prim. še J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1912, str. 303 in 310.

⁵² »Spoštovani veličastni brat. Glej dan, ki ga je naredil Gospod. Radujmo se in se ga veselimo« (Ps.118, 24). Civrana so cesarski ujeli 13. februarja 1512 pri Caorlah in ga po nekaj dneh (19. febr.) zamenjali za svoje ujetnike (Sanuto XIII, 479, 488).

prihraniti za hujši in slavnejši poraz. *Omnia pro meliori: nunc est* (vse v dobro, zdaj je) tako, da se ne bo nikoli hvalil z mano, kajti drugi ga niso nikoli porazili ali ranili, in imel je srečo, da je zbežal samo s 7 konjeniki, vsi drugi pa so bili razsekani na kose. Nisem hotel imeti ujetnikov razen glavarja iz Postojne in njegovega kanclerja, to je kanclerja grofa Krištofa, in nekaj drugih, ki so jih napol mrtve našli na cesti. Ni mi žal za nikogar od kompanije, kajti vsi so se dobro izkazali, med drugimi naš gospod Lazzaro [Crano] se je izkazal kot vitez, kar tudi je, in videl sem ga, kako je na dvoje razčesnil glavo nekemu Nemcu, uslužbencu cesarskega veličanstva. Tudi Nicolò Trachagnoto in Zuane Francesco Turco, Jacopo de Apolonia, Manoli, Trachagnotov sin, in neki nečak gospoda Lazzara so se izkazali kot levi in cézarji. Vse je potekalo, *ut supradictum est* (kakor je rečeno zgoraj) po resnici, samo od sebe in manj uspešno od tega, kar bi se moglo razumeti iz pisma preslavnega našega generalnega presvetli Sinjoriji. Jaz sem vzel en meč kapitanu iz Postojne, ki velja 20, če ne 25 dukatov; eno nožnico iz čistega srebra z lepim prsnim oklepom in zapestnicami za barona; tako da sem se brez stroškov opremil z orožjem. Če me ta zmaga ne spravi iz tega blata našega statusa, ne vem, kdaj bom hotel biti povišan. Sovražnikov je bilo 33 konjenikov in okoli 130 vojakov, naših pa 20 konjenikov in 100 vojakov. Ostanek sem napotil v Osp, del je ostal doma, šepavci in možje brez orožja.

Datae Justinopoli, die XI novembris 1511.

Od naših ne manjka nihče in nihče ni ranjen.

Viri in literatura:

- Allen, P. S., *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami*, tom. VII 1527–1528: Oxford 1928.
- Bauch, Gustav, *Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance 1460 bis 1520*: Breslau 1901.
- Clarke, Robert, *Christiados sive de passione Domini libri XVII*: Brugis, typis Kerchouianis, 1670.
- Czoernig, Carl Freiherr von, *Das Land Görz und Gradisca (mit Einschluss von Aquileja)*: Wien 1873.
- Denis, Michael, *Wiens Buchdruckergeschicht bis MDLX*: Wien 1782.
- Gruden, Josip, *Zgodovina slovenskega naroda*: Celovec 1912.
- Harrauer, Christine, *Die zeitgenössischen lateinischen Drucke der MOSCOVIA Herbersteins und ihre Entstehungsgeschichte*. Humanistica Lovaniensia 31, 1982, str. 141–163.
- Herberstein, Sigismund, *Gratae posteritati...: Viennae Austriae excudebat Raphael Hofhalter* 1560.
- Herberstein, Sigismund, *Rerum Moscoviticarum commentarii...*: Basileae, Oporinus, 1556.
- Herberstein, Sigismund, *Moskovski zapiski. Prevedel in z opombami opremil Ludovik Modest Golia*: Ljubljana 1951 (ponatis Ljubljana 2001).
- IJsewijn, Jozef, with Sacré, Dirk, *Companion to Neo-Latin Studies, Part II. Literary, Linguistic, Philological and Editorial questions*. Second entirely rewritten edition: Leuven 1998 (Supplementa humanistica Lovaniensia XIV).
- Jakič, Ivan, *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*: Ljubljana, 1997.
- Koller, Heinrich, gesli *Reformatio Sigismundi in Reformationen*. Lexikon des Mittelalters VII: Suttgart-Weimar 1999, st. 550–552.
- Kos, Dušan, *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*: Ljubljana, 2005.
- Nared, Andrej, *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*: Ljubljana 2009.
- Pavlin, Vojko, *Goriška in habsburško-beneški odnosi v luči Dnevnikov Marina Sanuda*. Annales, ser. hist. sociol. 14, 2004, str. 17–34.
- Pilz, Kurt, geslo *Hirschvogel, Augustin*, Neue deutsche Biographie 9, Berlin 1972, str. 231s., digitalna verzija www.neue-deutsche-biographie.de.

- Pust, Klemen, *Beneška protiobveščevalna dejavnost in signalna organizacija na območju vzhodnega Jadrana v letu 1499*. ZČ 63, 2009, str. 318–348.
- Rebler [= Rauber], Joannes, *Oratio Joannis Rebler U. Juris doctoris, invictissimi ac gloriosissimi Caesa. Augu. Maximiliani consilarii & secretarii, ad Principem & senatum Venetum Illustriss. habita, anno Christi 1507, die XXI Junii* [:Venetiis 1507].
- Regesta imperii, XIV, 2*, in *XIV, 4*, hg. Wiesflecker, Hermann [i. dr.]: Wien, Köln, Weimar 1993 in 2002, elektronska objava na www.regesta-imperii.de.
- Sanuto, Marino, *I Diarii, tomo VII, publicato per cura di R. Fulin*: Venezia, 1882.
- Sanuto, Marino, *I Diarii, tomo XII, publicato per cura di N. Barozzi*: Venezia 1886.
- Sanuto, Marino, *I Diarii, tomo XIII [ed. N. Barozzi]*: Venezia 1886.
- Shaw, Trevor R., *Baron Herberstein on the Cerknica Karst Lake – A Phantom Book of the 16th Century?* / *Baron Herberstein o Cerknškem jezeru – neobstoječa knjiga iz 16. stol.?* Acta Carsologica Ljubljana 23, 1994, str. 249–357.
- Shaw, Trevor R., *History of Cave Science. The Exploration and Study of Limestone Caves, to 1900*: Sydney 1992.
- Shaw, Trevor, *Cerknško jezero v Frischlinovi pesmi iz okoli leta 1583 in Steinbergovi knjigi iz leta 1761*. Kronika 57/1, 2009, str. 1–18.
- Simoniti, Primož, *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*: Ljubljana 1979.
- Simoniti, Primož, *Humanismus bei den Slovenen. Slovenische Humanisten bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, hg. u. bearb. Marija Wakounig, übers. Jože Wakounig: Wien 2008 (Zentraleuropa-Studien 11).
- Simoniti, Primož, *Herberstein-Wernherjev opis Cerknškega jezera iz leta 1551*. Acta carsologica 39, 2010 (v tisku)
- Spathafora, Placidus, *Patronymica Graeca et Latina ex utriusque linguae scriptoribus summo studio excerpta. Quibus multa accesserunt vel ab recentibus vel ab ipso auctore iuxta regulas atque licentias efficta*: Panormi, ex typographia Augustini Bossii, 1668.
- Tadić, Jorjo, *Beneška republika – Dalmacija. 2. Državna ureditev Benetk*. Zgodovina narodov Jugoslavije II: Ljubljana 1959, str. 220–224.
- Valvasor, Johann Weichard, *Die Ehre des Hertzogthums Krain*: Laibach-Nürnberg, 1689.
- Wagner, Georg, *Maximilian I. und die politische Propaganda*. Ausstellung Maximilian I. Innsbruck [Zum 450. Todestag]: Innsbruck [1969], v dodanih *Beiträge*, str. 33–46.
- Wernher, Georg, *De admirandis Hungariae aquis hypomnemation. Ad generosum et vere magnificum D. Sigismundum in Herberstain, Neiperger & Guttenhag Baronem, inclyti Roman. Hung. & Boem. &c. Regis D. Ferdinandi consiliarium & fisci in Austria praefectum, Georgio Wernhero autore*: Viennae Austriae excudebat Egidius Aquila, anno Domini M. D. LI. mense Septembri. – Tudi na spletnem naslovu www.digitale-sammlungen.de (brez karte!)
- Wiesflecker, Hermann, *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Band IV. Gründung des habsburgischen Weltreiches, Lebensabend und Tod 1508–1519*: Wien 1981.
- Wiesflecker, Hermann, *Neue Beiträge zur Frage des Kaiser-Papstplanes Maximilians I. im Jahre 1511*. MIOG 71, 1963, str. 311–332.
- Wiesflecker, Hermann, *Maximilians I. Kaiserproklamation zu Trient (4. Februar 1508). Das Ereignis und seine Bedeutung*. Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag: Graz-Wien-Köln 1965, str. 15–38.
- Wiesflecker, Hermann, *Kaiser Maximilian I. Seine Persönlichkeit und Politik*. Ausstellung Maximilian I. Innsbruck [Zum 450. Todestag]: Innsbruck [1969], v dodanih *Beiträge*, str. 1–32.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Burg von Postojna/Adelsberg im Jahr 1508
und Maximilian I., genannt »Leviades«

Primož Simoniti

Unmittelbar nach Ausbruch des österreichisch-venezianischen Krieges (1508–1516) nahmen die Venezianer im Juni 1508 die Burg Postojna (Adelsberg) ein, die nach 19 Tagen an die Vertreter Kaiser Maximilians I. zurückgegeben wurde. Die gegnerische Partei hinterließ quasi als Trophäe *in illustri eius [sc. arcis] loco* eine Inschrift, in der sie den Kaiser als »Leviades«, der nach dem Sieg über Postojna mit schönen Trophäen siegreich heimkehre, benannte: *Postonia victa rediens post omnia victor / Leviades affert pulchra trophaea domum*. Obwohl die humanistische Panegyristik manchmal zwar mächtig zu übertreiben vermochte, wäre man doch sehr erstaunt, wenn diese Bezeichnung für den zu Beginn des Krieges in Wahrheit vernichtend geschlagenen Kaiser ernst gemeint gewesen wäre. Der Verfasser versucht herauszufinden, wie sich die Ereignisse rund um die Burg zugetragen haben, um den Hintergrund der fraglichen Inschrift für eine Interpretation freizulegen.

Die Geschichte der im 10./11. Jahrhundert an der strategischen »Adelsberger Pforte« erbauten Burg Postojna (seit 1371 und endgültig seit 1430 habsburgisch), ist nur bis zum Ende des Mittelalters gut erforscht, aus der Zeit danach ist wenig bekannt. Eine wertvolle Quelle für das Jahr 1508 bietet der venezianische Patrizier, Historiker und Chronist Marino Sanuto, dessen *Diarii* die Geschehnisse um die Burg lückenlos nachzeichnen: Nach der katastrophalen Niederlage der Kaiserlichen im Cadore am 2. März 1508 fielen im April sowohl Görz als auch Vipava (Wippach), so dass ein Einfall der Venezianer nach Krain drohte. Diese allerdings wandten sich südwärts, eroberten im Mai Triest und Rijeka (Fiume), wodurch ihnen das Eindringen in das österreichische Innerstrien gelang. Dem venezianischen Siegeszug setzte der am 6. Juni im Kloster S. Maria delle Grazie am Gardasee geschlossene dreijährige Waffenstillstand ein Ende, laut dem jede Kriegspartei die besetzten Orte behalten und alle folgende Eroberungen zurückgeben sollte. Gerade in der Zwischenzeit, als die Nachricht vom Waffenstillstand noch nicht eingetroffen war, ergab sich die Burg Postojna am 10. Juni kampflös den Venezianern, weswegen die Kaiserlichen die Rückgabe der Burg verlangten. Das mehrheitliche Ergebnis einer Abstimmung in der Signoria bedeutete schließlich die Übergabe der offensichtlich unversehrten Burg an die kaiserlichen Gesandten am 28. Juni 1508; seitdem verblieb sie fest in österreichischer Hand.

Der Beiname Leviades ist eine Neuprägung der neulateinischen biblischen Epik, ein Patronymikon, das einen männlichen Nachkommen des biblischen Levi, speziell Moses, gelegentlich auch Aaron, bedeutet. Diese Bezeichnung des höchsten Priesters und Herrschers in einer Person interpretiert der Verfasser als eine nicht zu überhörende ironische Anspielung auf Maximilians Pläne, zunächst Koadjutor des Papstes und nach dessen Tod selbst Papst zu werden oder ein Schisma mit eigenständigem Patriarchen der deutschen Kirche zu wagen. Maximilian I. versuchte seine Kaiser-Papstpläne zwar erst im September/Oktober 1511 energisch zu verwirklichen, hatte sich jedoch mit ähnlichen Überlegungen schon früher, insbesondere 1507, getragen. Neben machtpolitischen, reformistischen und finanziellen Gründen dürfte auch die spätmittelalterliche Tradition, etwa die »Reformatio Sigismundi« (1439) – mit den Prophezeiungen über einen künftigen »Priesterkönig«, der das Reich erneuern und die gesamte Welt beherrschen würde –, eine gewichtige Rolle gespielt haben. Im Zusammenhang mit dem satirischen, ja sarkastischen Epigramm wird somit vorausgesetzt, dass die einschlägigen Gerüchte auch in Italien, vor allem in Venedig zirkulierten, was angesichts der Schärfe der beiderseitigen Propaganda nicht verwundern kann: die Venezianer verhöhnten Maximilian in Wort und Bild auf das Ärgste. Die Rückgabe der Burg, die sozusagen am »grünen Tisch« und kampflös erfolgt war, diente ihnen also als ein willkommener Anlaß für die Verspottung des ihnen verhassten Kaisers.

Es war der berühmte Diplomat Sigismund Freiherr Herberstein, sozusagen als Augenzeuge, der die pikante Anekdote über die Adelsberger Inschrift seinem Freund Georg Wern(h)er, Rat

König Ferdinands I. und Hauptmann des ungarischen Komitats Scharosch (Sáros vármegye), mitteilte, und zwar als eine bedeutsame Anmerkung (*ceu insignem notam*) zu seiner Beschreibung des Cerkníško jezero (Zirknitzer Sees) in Krain. Werner veröffentlichte diese in seiner Schrift *De admirandis Hungariae aquis hypomnematium* (Wien, Aquila 1551), die zunächst von Herberstein und später mehrmals von anderen nachgedruckt wurde.